

KİTAP SEVGİSİ

ve

DOSTLUĞU ÜZERİNE

İsmet BİNARK

İlim ilim bilmektür
İlim kendün bilmektür
Sen kendüni bilmezsün
Ya nice okumaktır.

YUNUS EMRE

Bugün dünyamızı nasıl insan-sız düşünemezsek, insanı da kitap-sız düşünemeyiz. Zira kafasında düşünme kıvılcımının parladığı andan beri; insan denilen yaratık, düşündüğünü ve duyduğunu türlü şekillerle ve eline ne geçirdi ise ona çizmekten, yazmaktan kendini alama-mıştır. O gün bugün, insan yazıyor, yazdığını okuyor ve okutuyor!.

İnsanlık ve medeniyet tarihi; yeryüzünde, her cemiyetin kendine has kültür akışı ve içtimaî hayatı içersinde, kitabın, kitap sevgisinin ve kütüphanelerin mevcut olmadığı bir ânı kaydetmemiştir. Kitap her devirde, kültür ve medeniyetin, insanlık ideallerinin gelişmesi yolunda gerçekten inkâr edilmez faydalı bir rol oynamıştır. Kitap dostluğu her devirde ve her yerde insanlığın değişmez dostluklarından olmuştur. Çünkü insanoglu, Seneca'nın ifade ettiği gibi; kitapsız yaşamının, kör, sağır ve dilsiz yaşamak olduğunu çok çabuk idrâk etmiştir.

Kitaplar, bize bilmediklerimizi öğretmek, duyup sezmediklerimizi duyup sezdirmek için en vefalı ve

en uysal birer dost durumundadır-lar. Bilip sezdiklerimizi ise yaşayan, gelişen ve değişen dünya düzenine mutlaka uydurmak zorundayız. Buna vasıta olacak dostlarımız yine kitaplardır. Kitaplar için dost tâbirini kullanmak tam mânası ile yerindedir. Bir batılı düşünürün dediği gibi «Hem de öyle dostturlar ki, hiç-bir zaman size karşı densizlik, ya da saygısızlık yapmazlar. Konuşmalarını istediğiniz anda bıkmadan usanmadan sizinle saatlerce, günlerce mırıl mırıl konuşur; susmalarını istediğiniz anda engin bir sabırla, saatlerce, günlerce, haftalar, aylar, yıllarca susarlar. Dünyada, insanın bu kadar ve böylesine suyuna göre giden başka hangi dost vardır?» Bu kitap sevgisi ve dostluğudur ki, hiç bir karşılık gözetmeden ve menfaat hissine kapılmadan, istemeden ve geri almadan verir. Bu dostluk, her-şeyden önce insana kendi kendisinin faydasını değil, kendi dışında ve üstünde bulunan, müşahade ile elde edilecek bir hikmetin mevcut olduğunu öğretir.

Medeniyet bizden önceki insan-oğlunun toplayıp biriktirdiği bilgi-

lerin ve müşahadelerin bir toplamıdır. Bugünkü nesiller o medeniyete, gelmiş ve geçmiş, o günün insanının kitaplarını okumakla ancak katılabilirler. Asırların emeği, göz nuru ve araştırmaları ile meydana gelmiş kitaplardan faydalanmak; medenî ve kültürlü insan olmak, herşeyden önce, okumakla mümkün olabilir. Kitap bugünün medenî insanı için en büyük ihtiyaçlardan biridir. Az veya çok eğitim ve öğretim görmüş bir insan, hayatının hangi çağında, hangi döneminde bulunursa bulunsun, kendisini kitaptan ve okumaktan uzak göremez.

Bir cemiyette süregelen çeşitli örf ve âdetlerin, yaşayış, düşünce ve sanat varlıklarının tamamına birden kültür diyoruz. Milli kültür dediğimiz zaman ise; bir millet topluluğunun manevî özellik, duyuş ve düşünce birliğini belirtmiş oluyoruz. Daha geniş mânada ise, kültür, hayatta gerekli bilgileri edinerek, düşünme ve müşahade kabiliyetlerini geliştirmiş olma hali demek değil midir?. Kültürlü bir kimse derken, bunu anlatmak istemez miyiz? Bir ilim adamı kültürü şöyle tarif etmektedir : «Kültür, fizikî, biyolojik, psikolojik ve sosyal çevrenin mahsulüdür.» Kültür, öğrenme ve haberleşme vasıtasıyla geçen insanî bir tecrübedir. Kültür, biyolojik veyaseta geçmez. Kültür, her insanın hareket ve davranış tarzını tâyin eden yaşayış şeklidir. Burada okumanın, kültürün kazanılışında ve

insanın kişiliğinde yapacağı değişikliğin ehemmiyetini bir düşünelim!.. Kültürlü bir insan olmanın tek yolu okumak değil de nedir?

Fransızlar'ın çok meşhur bir sözü vardır. «Hiçbir şey okumayanlar, hiçbir şey değildirlen» derler. Bugün dünyanın birçok ülkelerinde milletlerin medeniyet seviyesi, her yıl o ülkede basılan kitaplardan adam başına kaç tane düştüğü ve okuma nisbeti ile ölçülmektedir.

Bang'a göre, «İnsan ne kadar çok kitap okursa, o kadar yükseleceğini bilmelidir.» Şöyle bir Japon şiiri vardır. Okumanın insan üzerindeki müspet tesirine işaret etmesi bakımından dikkate şâyandır :

«Elmas bile işlenmezse
Gösteremez cevherini
İnsan da böyledir,
Ancak okursa gösterebilir
Gerçek değerini...»

İnsanlar bir cemiyet içinde toplu olarak yaşadıkları halde, yine de yaratılmışların en yalnızlarıdır. Görünüşte birbirlerine yakındırlar, lâkin meşrep ve mizaçları arasında ne görülmez farklar, ne ölçülmez uzaklıklar vardır. İnsanın tanıdığı veya karşılaştığı insanlardan dostluk beklemesi yakınlık bulması her zaman mümkün değildir. Fakat insan eline aldığı kitapların hepsi ile dost olabilir. Voltaire «Dünyada en yakın dostlarımdan bile ihanet, hiç değilse vefasızlık gördüm; beni üzmeyen,

üstelik, daima avutan tek dostum kitap olmuştur» der. İnsan çok defa kendini, geniş uçsuz bucaksız bir dünyanın ortasında yapayalnız hissederek. Kendine uzatılacak bir dost eline veya bir dost sesine ihtiyaç duyar. İnsanı çepçevre saran bu yalnızlık ve kötümserlik perdesini yırtan vasıtalarından birisi, onunla dost olunabildiği takdirde, yine kitaptır. İnsanoğlu onlara bağlandığı, yaklaştığı ölçüde yakınlık görür. Bunun içindir ki, hiçbir dost insana elindeki kitaptan daha yakın olmamıştır. Kitap, bütün yaşama tarzımızın âdeti gerçek mânada bir dostu gibi daima yanımızdadır. Böyle olmasaydı; sıkıntımızı unutmak, donuk hayatımıza biraz renk katmak, daracık dünyamızda arayıp da bulamadığımız şeyleri kendi gönlümüzce yaşamak için tek çareyi kitaplara sarılmakta bulur muyduk?.

Üstelik; müşahade ve düşünmeyi, okuma ile birleştirebilirsek anlayış ve hayal kısırlığı denen şey de olmaz. Zira gördüklerimize bir mâna verebilmeyi yalnız müşahade ve düşünmeye borçlu değiliz. İnsanoğlu kısacık ömrü içersinde müşahade ve düşünme ile ne kadar bilgi edinebilir? Halbuki okuma yolu ile, asırların duygu, fikir ve düşüncelerini, kitapla başbaşa kaldığı birkaç saat içersine sığdırabilir. O insanoğlu, her kitapla, yeni bir hayatın bilgileri ile kendini zenginleştirip tamamlıyabilir. Okuma zevkine ve kitap dostluğuna ulaşanlar bilirler,

her değerli kitap başlı başına sayfaları baştan itibaren açılan taptaze bir hayattır. İşte insanı, ister genç ister yaşlı, her yaşta kucaklayabilen sevinçlerin en doyurucusu, okurken duyulan bu yaşama sevincidir. Çünkü bu sevinçte, yeni duygular, bilgiler edinmenin doyuruculuğu ile kendi benliğimizin dışındaki yepyeni dünyalarla karşılaşmanın olağanüstünlüğü vardır.

Molla Cami, Mevlânâ'dan, onun ünlü eseri olan Mesnevisinden şöyle söz eder: «Evet, biliyorum, o peygamber değildir; ama kitabı var...» Bu söz kitabın enginliğini ne güzel belirtir!..

Bütün bunlara rağmen, herkese kapıları açık olduğu halde, karşılıksız ve maksatsız olduğu için ulaşılmaması, tıpkı insanın kendisiyle dostluk kurabilmesi kadar müşkül olan da, yine kitap sevgisi ve dostluğu değil midir?.. Öyle ki; orduları ile fethettiği ülkelerin binlerce senelik ilim ve emek mahsulü kitap ve kütüphanelerini yakıp yıktıran bir imparatorla, onu kendi içersinden çıkarıp baş tacı eden bir cemiyet, bu sevgiden ve dostluktan ne kadar fakir ve nasipsiz iseler... fethettikleri yerlere hak ve adaleti götüren, irfana susamış müritvetli elleri ile ilim yuvaları, kütüphaneler ve şefkat ocakları açan Türkler de, o kadar müstesna ve zengin bir kitap sevgisi ve dostluğuna sahiptirler.

Tarihlerinin bin yıllık bir devresini İslâm kültürü dairesi içersin-

de geçirmiş ve Ortaçağ Hristiyan Avrupa'sına çeşitli müesseseleri ile tesir etmiş olan Türklerin, ortaya koydukları Türk - İslâm kültür ve medeniyeti, kitaba, okumağa ve ilme çok büyük değer veren bir dünyaya görüşüne sahipti. Çünkü onun inandığı ve iman ettiği dinin, kendi peygamberine ulaştırdığı ilk emri «Oku!..» olmuştu. Ayrıca, «İnsanlar ya bilgidir, ya bilgi elde etmeye çalışan; ikisinin arasında bulunan kişilerde hayır yok.», «Cehaletten daha dehşetli fakaralık yoktur.», «Bilgi öğrenmek her mümine farzdır.», «Bir an bilgi ile meşgul olmak, bir an kitaba, yazıya bakmak, altmış yıl ibadet etmekten hayırlıdır» gibi müslümanları öğrenmeğe teşvik eden peygamber söz ve buyrukları; o kültür ve medeniyette, ilmi ufkun genişlemesine ve netice olarak da, İslâmî kitapların yanı sıra bilim ve edebiyat kitaplarının çoğalmasına, çok sayıda kütüphanelerin kurulmasına sebep olmuştur.

Bilgi ve hikmeti müminin yitik malı addeden, bilenle öğrenenden başkasını kendisinden saymayan Peygamberimizin bilgiden maksadı, hiç şüphesiz ki, yalnız dinî bilgiler değildi; devrinin ve gelecek devirlerin bütün bilgileri idi.

İşte böyle bir felsefeye dayanan, o köklü kitap sevgisi ve dostluğudur ki, o kültür ve medeniyette; yazı ve kitaba mukaddes sıfatını vererek, onu daima belden yukarı seviyedeki yerlerde muhafaza et-

miş; kitabı, yazılmasından ciltlenmesine ve bezenmesine varıncaya kadar her biri, her çizgisiyle çok yüksek olan ayrı ayrı güzel sanatlara vasıta kılmıştır. O garp medeniyeti, ki bir türlü kendi içine giremez ve maddeden son raddesine kadar faydalanmak için ruhu öldürürken; Türk - İslâm kültür ve medeniyeti, o kitap sevgisi ve dostluğunda, kitabın tutulmasından, sayfalarının açılmasına ve okunmasına kadar, bir kitap okuma âdap ve erkânı dahi düşünmekten geri kalmamıştır. Bu ne ince bir idrâkin ve ne mükemmel bir nizâmın eseridir!..

O müstesna kitap sevgisi ve dostluğudur ki bazen bir yazma kitap sayfasında «Benim için dünyada en hayırlı celis ve müsaheb kitap-tır.»¹ beyti ile, bazen de bir kütüphane kitâbesinde «İdüp her harf-i evrâk-ı kitabınca sevâb ihsan..»² cümlesi olarak karşımıza çıkmış! Eski cemiyetimizin kültürel hayatı içersinde kütüphanenin önemini kavrayan o devir insanının; kitaba diğer içtimaî ve kültür müesseselerinin yanı sıra, ilme hizmet ve hayır gayesi ile kütüphaneler tesisine büyük ölçüde değer vererek, yazımızın

¹ Yazma bir kitabın, boş bir sayfasındaki Arapça bir beytin sonu. Merhum Prof. Necati Lûgal'in tercümesi olan ve Prof. Süheyl Ünver arşivinden alınan bu beyit, «Benim için dünyada en aziz ve mukaddes şey ve en hayırlı arkadaş ve müsaheb kitaptır.» mânâsına gelmektedir.

² İstanbul'un Üsküdar semtinde bulunan ve Mutfak Emîni Selim Ağa Kütüphanesi'nin H. 1196 (M.1781) tarihli kitâbesine ait olan bu cümle, «... Kütüphanenin kurucusuna, kütüphanedeki kitapların yapraklarındaki harfler toplamı kadar sevâp ihsan olsun..» mânâsındadır.

konusunu teşkil eden kitap sevgisi ve dostluğuna olan bağlılığının içten gelen en canlı ifadesi olmuştur.

Biz tarihimiz boyunca kitaba ve kütüphaneye gönül vermiş, her ilim müessesesinin köşesinde kütüphaneler kurmuş ve bunları zengin vakıflarla beslemiş bir milletiz.

Kitap şüphesiz en saygıya değer insan eseridir. Kitapların da, insanların olduğu gibi bir şahsiyeti vardır. Zira onun her satırında zekâ payı, göz nuru, gönül duygusu, alın-teri ve ahlâk payı vardır. Nasıl insan vardır eğri karakterlidir, insan vardır eğrilik nedir bilmez dosdoğrudur. İşte kitaplar da böyledir. Eğrisi vardır, doğrusu vardır. Uyararı vardır, aldatanı vardır!.. Öyle ki, kitap olmayan kitaplar da vardır. Fransızlar, «Kitaplar da, dostlar gibi az, fakat iyi seçilmiş olmalıdır.» derler. Bir düşünürün dediği gibi, «Önce iyi kitapları okuyun; yoksa onları elinize almak için hiçbir istek duymazsınız».

Ancak okumak, iyi kitaplar okumak da kâfi değildir. Mühim olan hakiki mânada okumak ve müspet bilgiye sahip olacak bir zihniyete ulaşmış olmaktır!.. Okunan, okuyana ışık tutmuyor, onun kendi öz benliğini düzeltmiyor, yeni bir şeyler katmıyor ve okumayı düşünce takib etmiyor ise, Yunus'un dediği gibi «Nice okumaktır» bu!.. Bunun içindir ki, Goethe «Okumayı öğrenmek sanatların en gücüdür.. Ha-

yatımın seksen yılını bu işe verdim, yine de kendimden memnun olduğumu söyleyemem» demişti. Bu söz, kendimizi bulmada ve değerleri tanıma yolunda gösterilmiş büyük bir gayretin gerçek ifadesidir.

Victor Hugo «Gittikçe büyüyüp gelişen eğitimle suçlar ve cezalar, güneşin önünde buzlar gibi eriyip gidecektir» der. Günümüzden çok öncesi için söylenen bu söz, bugün daha da kuvvet kazanmıştır. Çünkü, eğitim karakter kuruluşunda artık çok büyük bir rol oynamaktadır. Günümüzde cemiyetlerin gelişmesi, cemiyeti teşkil eden insanların iyi bir şekilde eğitilmelerine bağlıdır. Eğitim bugün artık içtimai bir istikrar değil, cemiyetlerin ilerlemesini ve değişmesini de sağlayabilen; içtimai meseleleri çözümlenmek ve millî amaçları gerçekleştirmek için kullanılan yeterli bir vasıta olarak düşünülmektedir. Günün modern eğitimi; her şeyden önce kültürel istikrar, dayanışma ve birlik sağlamayı hedef edinen, millî kültürü esas tutarak çeşitli kültürlerin sentezini yapabilen ve bu suretle cemiyette âhenk sağlayabilen bir karakter taşımak zorundadır. Kişiyi içinde yaşadığı, kültürel hayatın değişmez bir unsuru yapmak amacını taşıyan bu eğitim sistemi ve politikası; çeşitli içtimai, kültürel, siyasi ve iktisadi ihtiyaçları karşılamak için yeterli ve dinamik bir hüviyete de sahip olmak mecburiyetindedir.

Milletler de eğitimlerine ver-

dikleri değer ölçüsünde yükselir ve istikbale güvenle bakabilirler. Bu bakımdan her millet kendi eğitim seviyesini düşünmek, onu müspet ve yeterli kılmak zorundadır. Danton; eğitim, ekmek ve sudan sonra halkın muhtaç olduğu en mühim ihtiyacıdır der. Eğitim ve kültürün kazanılmasında ise daha önce de işaret ettiğimiz gibi, müspet bir bilgiye sahip zihniyete ulaşmış hakiki mânada bir okumanın yeri, faydası ve kıymet ölçüsü ne kadar büyüktür.

Özellikle çocuğunun eğitilmesi ve terbiyesine küçük yaştan başlamak gerektiğine işaret eden «ağaç yaşken eğilir.» atalarsözü gibi; kitap sevgisi ve okuma zevkini bir alışkanlık halinde kazanmayı, iyi bir kitabın daima aranacak bir dost olduğu fikrini ve kitap dostu olmanın lüzumunu da, küçük yaşta edinmek gerekir. Bir Çin atasözüne göre, «Kitapsız büyüyen çocuk susuz yetişen ağaca benzer». Her iyi kitabın meselelerinde bizi saran, bizi düşünmeye, tahlil ve tenkide götüren bir taraf vardır. Kitaplarda bunu aradığımız için onlara bağlarız. Zamanla kazanılmış değer hükümleri bu bağlanıştan ve ilgiden doğan ruhî ve fikrî olgunluğumuzdur. Zevk buradadır!.. Bu zevk kazanıldıktan sonra da, kolay kolay yerini başka zevk ve alışkanlıklara terketmez. Çünkü okuma devamlılık gösterir. Bu alışkanlığı edinen kişi, ister eğlenmek için, ister mes-

leği ile ilgili bir husus veya fikrî gelişmesi amacı ile, isterse başka bir sebeple olsun, her hal-ü-kârda bir ömür boyu kitap okumak istiyecektir. Yeter ki, bu zevk bir defa tadılmış olsun. Kaldı ki, okuma zevki geçici bir heves olmaktan çok uzaktır. O, insandaki fazilet değerlerinin ve kıymet hükümlerinin tamamını yansıtan devamlı bir faktör durumundadır. Montaigne'nin şöyle bir sözü vardır. Der ki, «Ben kitaplarımı değil, kitaplarım beni ortaya çıkarmıştır».

Okuma zevkinin tatdırılmasında, alışkanlığının kazandırılmasında, ana ve babalarla, öğretmenlere düşen mesuliyet payı çok büyüktür. Çocukta kitap ve okuma sevgisini uyandıracak en kuvvetli tesir ana ve babasından edinecekleridir. Ebeveynlerinin okumayı sevdiğini ve okumayı âdet edindiğini gören çocukta okuma - yazma öğrenmeden önce kitap sevgisinin teşekkül etmesi bile mümkündür. Okulda öğretmenlere düşen mesuliyet payı ise küçükken pek basit şeylerden başlayarak okuma alışkanlığına yeni girmiş çocuğun, zamanla, okuma zevkini ve alışkanlığını geliştirmektedir. Çocuklara en yakın kimseler olarak; onlarda kitap okuma zevk ve terbiyesinin doğmasına en iyi şekilde vasıta olmak, bu zevk ve alışkanlığı onlara devamlı telkin etmek, onlara düşmektedir.

Çocuklarımıza, kitabın ne sadık bir dost olduğu inancını aşlamak,

iyi kitaplardan kurulu bir kütüphanenin tükenmeyen bilgi hazinesi demek olduğunu ve böyle bir kütüphanenin sahibine sonsuz bilgi ufuklarını açacağını, kitap okuma alışkanlığını kazanan cemiyetlerde kötülük, huzursuzluk ve cehaletin barınmayacağını ısrarla telkin etmenin önemine burada işarete lüzum var mıdır?. Ancak bu telkin ve teşviklerden uzak kaldığımız zaman görüyoruz ki, çocuklarımız ve gençlerimiz geçmişin değerlerini takdir etmiyor ve etraflarında görmeğe alışık oldukları birçok değerleri ve kıymet hükümlerini hakikî mânada görmekten âciz kalıyorlar!

Kitap sevgisini, heyecanını ve zevkini gençlerimize aşılayabilirsek, onların hayatlarını da zenginleştirmiş olacağız. Zira; düzenli ve faydalı bir şekilde okuyan bugünün genci, yarının aksiyon sahibi, bu okuma alışkanlığı zevk ve terbiyesi neticesi, zihni bakımdan gelişecek, hayata, hâdiselere karşı kendisini donatacak bir çok bilgiler ve görüşler edinecektir. Bunların gelişmesi sonunda da üstün bir zevk, duygu ve düşünce olgunluğuna ulaşacaktır.

Tarihte, hiçbir devirde, içerisinde yaşadığımız yirminci asır mede-

niyetinde olduğu kadar, düşünce sahamızı genişletmemize ihtiyaç duyulmamıştır. Bugün düşünce ufukumuzu hiç durmadan genişletmek, dünyada hiçbir şeyin tek başına kalamayacağına ve her şeyin, başka herşeye ve sebebe bağlı olduğuna inanmak zorundayız. Gençlerimizin bilgi ufuklarını genişletmelerine vasıta olur ve bunu başarmanın yollarından birinin de, kitap sevgisi ve dostluğu olduğunu onlara gösterebilirsek, her an değişen dünyalarında ki hayat ve hâdiselere karşı onların hazırlıklı olmalarını sağlamış ve her bakımdan en büyük yardımı yapmış oluruz. Onlara, verebileceğimiz bundan değerli hediye, bırakabileceğimiz bundan büyük miras olabilir mi?. Aksini düşünemiyor, imkân ve ihtimal veremiyoruz!..

Sözü, kitap sevgisi ve dostluğu üzerine söylenmiş ecdad yadigarı şu dörtlükle bağlayalım.

«Efendi sana alâ nasihat

Hazer kıl hanene nâdan getirme

Kitap olsun enisin hem cefisin

Sakin ehli hayâ yâran getirme»³

³ Prof. Süheyl Ünver arşivinden alınan bu dörtlük, şu mânayı taşımaktadır. «Efendi, sana nasihatim olsun, evine nâdan bir insan getirmekten çekin. Senin ruh arkadaşın kitap olsun, sakın, yanına gönlünü eğlendirmek isteyen ehli havâ arkadaşlar toplama, getirme.»